

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

A MIGRÁCIÓ NYOMÁN LÉTREJÖTT ÚJ ETNIKAI KÖZÖSSÉGEK SZEGEDEN

RÁTKAI ÁRPÁD

Szegeden az 1960-as népszámlálás eredménye szerint mindössze 500 fő, azaz a népesség fél százaléka volt nem magyar anyanyelvű, s ugyanennyi nem magyar nemzetiségű. Ezek is számos etnikumhoz tartoztak, s nem szerveződtek etnikai közösségekké, nem voltak etnikai jellegű egyesületek, klubok. Az egyetlen etnikai jellegű intézmény, a kisebbségi jelenlét egyetlen megnyilvánulása a kétszáz éves szerb templom, a szerb ortodox egyházközség volt. Ekkor 47, illetve 34 fő vallotta magát szerb anyanyelvűnek, illetve nemzetiségűnek. De a szerb templomot is inkább csak műemlékként tartották számon, s Szeged „színtiszta magyar városként” élt a köztudatban.

A következő évtizedekben a kisebbségek száma és aránya az ország népességében tovább csökkent, Szegeden azonban növekedni kezdett, s 1990-re népességszámuk megnégyszereződött. Az 1904 nem magyar anyanyelvű és a 2153 nem magyar nemzetiségű lakos aránya a népességben ekkor 1,3%, illetve 1,4% volt. A nagyvárosok közül csak Pécsnél volt nagyobb ez az arány. A nyolcvanas években gyorsult fel igazán a növekedés, és ez minden jel szerint folytatódott a kilencvenes években is. A nem magyar népesség aránya jelenleg becslésünk szerint 2—3%. A növekedés fő forrása az ország más területeiről történő betelepülés és a bevándorlás. A további dinamikus növekedést jelzik az ún. pedagógusi becslés adatai is: a nem magyar gyermekek aránya az általános iskolákban 4%, az óvodákban pedig már 5% körül van.

Az egész kérdés tárgyalását lezárhatnánk azzal, hogy egy országszerte ismert jelenségről van szó: a cigány népesség növekedéséről. És valóban: a nem magyar népességnek legalább fele cigány. Csakhogy ennek az etnikumnak a növekedése minden jel szerint lelassult, és a kilencvenes évek második felére meg is állt. Az a sajátos helyzet alakult ki, hogy Szegeden a magyar népességszám csökken, a cigányoké stagnál, a nem magyar és nem cigány etnikumúaké pedig tovább növekszik. Ennek megfelelően nőtt a kisebbségi aktivitás, és most az ország városai (és a fővárosi kerületek) közül itt van a legtöbb, 11 etnikai közösségnek egyesülete, és itt működik a legtöbb, 6 kisebbségi önkormányzat. A kisebbségi aktivitás növekedésének másik jele a kulturális rendezvényeik számának növekedése: ez ma már évi száz körül van.

Mindennek demográfiai alapja a migráció, szellemi háttere pedig az utóbbi évtizedekben világszerte kibontakozó etnikai reneszánsz, a nyelvi jogoknak alapvető emberi jogként, az anyanyelv(ek)nek és a többnyelvűségnek értéként történő elismerése. A migráció jelentőségét jelzi az a tény, hogy még a kisebbségi vezetők többsége sem helyi származású. Az 1994—1995-ben megválasztott harminc kisebbségi önkormányzati képviselő közül csak nyolc szegedi születésű.

Fentiek megértéséhez azonban külön kell vizsgálnunk a cigány, valamint a nem magyar és nem cigány népesség alakulását.

Cigány migráció és marginalizálódás

A szegedi cigányság a XVIII—XIX. századi, ismert történetének végkifejleteként csaknem teljesen beolvadt a magyar népességbe. XX. századi történetük azonban jószerével ismeretlen. Feltételezhetően folyamatosan települtek be Szegedre, de ez valószínűleg sokáig nem volt csoportos, nem volt nagy arányú, és a betelepülésekkel egyidejűleg folyt az asszimiláció is. Az 1941-es népszámlálás szerint az akkori — számos /jelenleg önálló/ községet is magában foglaló — városban 72, illetve 91 cigány (anyanyelvű, illetve nemzetiségű) lakos élt. Számuk az 1960-as nép-

számlálás eredménye szerint 51—177 lett, 1970-ben pedig 60 (ekkor csak anyanyelv szerint vették számba őket).

Az ötvenes években a szomszédos Kiskundorozsmán megtelepedtek a Duna—Tisza közén elterjedt kolompár-gurvár nyelvjárást beszélő, putrikban lakó oláh cigányok. Az előbb említett „ötvenes évek” csak feltételezés, a Kiskundorozsma történetéről a közelmúltban megjelent monográfia sem tisztázta ezt a kérdést, sőt úgyszólván semmilyen adat nem található benne a cigányokról. A dorozsmai cigányok múltja, története és jelene egyaránt feldolgozatlan. Mindenesetre a község 1973-ban történt Szegedhez csatolását követő, 1980-as népszámlálás eredménye szerint 305—88 cigány (anyanyelvű—nemzetiségű) lakosa volt a városnak, s számuk 1990-re 529—836-ra nőtt.

A nyolcvanas évek elején a tanács felszámolta a kiskundorozsmai putrikat. Ennek az akciónak a keretében 21 családot, 204 személyt telepítettek ki. Mind a kolompár törzshöz tartoztak. A Búza, később az Árpá utcákban részükre épített nyomorúságos lakásokba költöztették őket. Többségük azonban ezeknél valamivel jobb házakba, a város körtöltésen belüli részébe, a Cserepes sorra került, majd egyre többen jutottak bérlakáshoz is a lakótelepeken vagy másutt. Végül a további költözések eredményeként ma meglehetősen szétszórta, csaknem minden városrészben élnek. Az Árpá utcát azonban ma is kizárólag, a Cserepes sori negyedek pedig zömmel cigányok lakják. A szegedi cigányságnak azonban csak kis hányada lakik ezeken a helyeken. Nem gettósodás folyik, hanem széttelepülés.

A nyolcvanas, de különösen a kilencvenes években a cigányság betelepülésének újabb hulláma bontakozott ki. Különösen Békés, Bács-Kiskun, Szolnok, Heves, Szabolcs, Szatmár-Bereg megyékből érkeztek sokan. Szeged vonzásterülete lassan kiterjedt az egész Alföldre, az északi megyékre, sőt Romániára is. A kolompár-gurvár nyelvjárás mellett feltűnt a lovári, illetve ennek különféle változatai, de vannak szerb, román és orosz anyanyelvű cigányok is. Az új betelepülők zöme először Öregrókusra került. Itt a lepusztult, üresen álló lakásokba beköltözők száma folyamatosan emelkedett, s idővel már jó állapotban levő lakásokat is feltörték, önkényesen beköltöztek. 1995-ben negyven, 1997-ben hatvan jogcím nélküli lakáshasználóval állt perben a város, s ezeknek mintegy háromnegyede cigány volt.

Az új betelepülők rendszerint falusi, városszéli környezetből érkeztek a nagyvárosba. Beilleszkedésüket az is nehezítette, hogy sokan közülük olyanok, akiket saját cigány közösségük sem fogadott be ott, ahonnan érkeztek. Szociális helyzetük szempontjából is szélsőségesen megosztottak. Előfordulnak igen gazdag cigányok és a kilencvenes években meggazdagodottak is. A családok többségében azonban minden munkaképes korú munkanélküli. Ezzel összefüggésben nő a lumpenréteg, amelynek léte a nagyvárosi és a hármashatár közelségéből eredő egyéb bűnözési lehetőségekhez kapcsolódik (valutázás, benzincsempészet, lányfuttatás, cigaretta és más csempésztett áruk értékesítése stb.). A szervezett bűnözés alsóbb szintű végrehajtó csoportjai nem ritkán cigányokból állnak.

Öregrókuson a régi családi házak és az új társasházak lakói, valamint a közöttük — túlnyomórészt lepusztult házakban — lakó, zömmel cigány, többnyire lumpen-, bűnöző népesség közötti feszültségek a kilencvenes évek eleje óta nőnek. A bűncselekmények mellett különösen a nagy számú szabálysértés, az emberi együttélés alapvető normáinak semmibevétele a közterületeken, a zaklató magatartás fokozza a feszültséget. A rendőrség szerint a bűnelkövetők 80%-a fiatalok, ezért velük szemben tehetetlen. A cigány gyermekekből álló bandák garázdálkodása miatt a feszültség etnikai színezetet ölt, és fennáll a súlyosabb konfliktusok kirobbanásának a veszélye. Az érintettek kivül 1997-ben két országos alapítvány (a Roma Polgárjogi és a Partners Hungary) foglalkozott, foglalkozik a problémával, és próbál válságkezelési stratégiákat, cselekvési programot kidolgozni. Ezt teszi az 1997-ben megalakult Öregrókusért Egyesület és a vele partnerként együttműködő Szegedi Cigányok Demokratikus Közössége is.

Szegeden két alkalommal (nem teljesen azonos módszerrel) „pedagógusi becslést” végeztünk, azaz a pedagógusok által az egyes oktatási intézményekben becsült számokat összeadtuk. E két becslés eredménye szerint a cigány óvodások és általános iskolások száma stagnál.

Eszerint 1995-ben, illetve 1997-ben a cigány óvodások száma 222, illetve 220, az iskolásoké 536, illetve 534. Pontatlan és kevés adat ez messzemenő következtetések levonásához, mégis magyarázatra szorul, hiszen mindaddig a cigány népességszám jelentős növekedését feltételeztük.

A cigány népességszám stagnálásának lehetséges oka a következő. Védőnők már a nyolcvanas években megfigyelték, hogy gyorsan csökken a sokgyermekes cigány családok száma. Ez a tendencia minden bizonnyal folytatódott a kilencvenes években is. Ennél jelentősebb azonban az a körülmény, hogy a cigány és magyar népesség között nincs éles határvonal, az asszimiláció folyamatos. Sok cigány vagy cigány—magyar vegyes család él rendezett körülmények között, különösen azok közül, akik a kilencvenes években sem veszítették el munkájukat. Lakás-körülményeik nem különböznek az átlagostól (például lakótelepeken), gyermekeiket éppen úgy iskoláztatják, mint mások. Nem is tartják magukat cigánynak, s kínosan ügyelnek a környezetükkel kialakított jó viszonyra, a tisztaságra stb. Gyermekeiket a pedagógusok is egyre kevésbé sorolják a cigányok közé (gyakran hangsúlyozzák is ezt). A folyamatos asszimiláció eredményeként a cigány népességszám csökkenne, ha ezzel egyidejűleg nem lenne folyamatos betelepülés, amely a jelek szerint kiegyensúlyozza a népességszámot.

A cigányok stagnáló népességszáma azonban egy változó összetételű populációra vonatkozik. Ez a népesség nyelvi, kulturális és szociális szempontból egyre tagoltabb. Ennek a népességnek egyre alacsonyabb az iskolai végzettsége, egyre kevesebbnek van munkaviszonya, egyre rosszabbak a lakáskörülményei és a szociális helyzete. Ezt a népességet egyre inkább sújtja az alkoholizmus, a kábítószerfogyasztás, a bűnözés, különösen a gyermek- és ifjúsági bűnözés.

A minden szempontból egyre megosztottabb cigány népesség érdekelismerő és érdekvérvényesítő képességének hiányát jellemzi, hogy noha a megyében Szegeden él a legtöbb cigány, mégis 1994-ben a cigány önkormányzatba csak Szegeden volt sikertelen a jelöltállítás. 1995-ben már sikeres választás is volt, de a megye városai közül egyedül Szegeden nem került be érettségizett személy a cigány képviselőtestületbe. Első elnöke ellen több eljárás is indult, melyek következtében megszüntették elnöki tisztségét. A testület működése azóta is problematikus.

A migráció nyomán tehát kialakult egy olyan cigány népesség Szegeden, amely képzetlensége folytán a kilencvenes évekre végleg kiszorult a társadalmi munkamegosztásból, és tovább marginalizálódik. Ebből a körből kikerülni jobbra csak az első tíz életévben, a gyermekek érdekeit szolgáló komplex programok segítségével lehet. Az önkormányzat és néhány civil szervezet ebbe az irányba tett már lépéseket, de ezek mindaddig erőtlenekek voltak ahhoz, hogy megakadályozzák a cigány népesség helyzetének további romlását.

Az 1996-ban alapított Szegedi Cigányok Demokratikus Közössége a város első, ténylegesen működő civil szervezete. Önálló, kezdeményező, a cigányok és a nem cigányok között egyaránt elismert vezetői vannak. Sikeresen működik az 1995-ben alakult Cigány Oktatási Egyesület is. Ennek tagjai a cigány oktatásügy iránt elkötelezett pedagógusok, szociális munkások és népművelők (akik között mindössze egy cigány van).

Szerbek és románok

A szegedi szerb és román népesség helyzetében jelentős tényező az anyaországok közelsége és a görögkeleti egyházhoz való kötődés. Népességszámuk a népszámlálási adatok szerint 1960 óta 30 év alatt megháromszorozódott. Anyanyelv, illetve nemzetiség szerint a szerbek száma 47—38-ról 156—158-ra, a románoké 51—39-ről 146—188-ra növekedett.

A népességszám elsősorban a Dél-Alföld megyéiből történő betelepülések nyomán nőtt, de szerepe van ebben az anyanyelv, illetve a nemzetiség bátrabb vállalásának is. Feltételezhetően a 914 szerbül, illetve 973 románul is beszélő szegedi polgár közül a népszámlálás által kimutatottnál többen ilyen anyanyelvűek, vagy ez az egyik anyanyelvük.

A két világháború között a szerbek száma a kivándorlás miatt jelentősen csökkent. A nyolcvanas, de különösen a kilencvenes években szerbek és románok bevándorlása is gyarapította soraikat, de ennek kisebb szerepe volt a népességnövekedésben. A bevándorlásról nincsenek adataink, hiszen a kimutatások nem különítik el őket a magyar bevándorlóktól.

Vannak azonban adatok a két kisebbség korösszetételéről. A románoké lényegesen kedvezőbb: 1990-ben 70,5%-uk volt 40 évesnél fiatalabb, míg a szerb népességben ez az arány mindössze 38,5%. (Összehasonlításként: a magyar népességben ez 58,2%.)

A románok kedvezőbb (fiatalabb) korösszetételét a szerbek jobb szervezethez viszonyítja. Szerb klub 1975 óta, román 1982 óta működött. Mindkettő 1991-ben alakult át egyesületté, de továbbra is a szerbeké mutatott lényegesen nagyobb aktivitást. Szerb önkormányzatot 1994-ben választottak, román 1995-ben. Mindenesetre a románok szervezethez is javult. Míg a szerb egyesület taglétszáma megalakulása óta 80 körül van, a románé hét év alatt 11-ről 41-re nőtt. A jó kétszáz éves szerb ortodox egyházközség mellett 1986-ban megalakult a román ortodox egyházközség is.

Figyelemre méltó, hogy a szerb bevándorlók nem illeszkednek be a helyi szerb közösségbe. Ennek oka — a szerb vezetők szerint — a régi magyarországi szerbekétől eltérő életmódjuk, életstílusuk, értékrendjük. A román bevándorlókban pedig sok esetben szándék sincs identitásuk megőrzésére. Nem ritkán kifejezetten magyarnak vallják magukat az állampolgárság mielőbbi elnyerése érdekében. Szerepet játszik az is, hogy nem akarnak állami megfigyelés alá kerülni — ugyanis ők bármiféle szervezethez való tartozást így értelmezik, civil szervezetről nem is hallottak, nem értik a különbséget az állami és civil szféra között, számukra minden szervezet valamiféle központosítást, veszélyt jelent.

Szlovákok és németek

A szlovákok és németek „anyaországát” egyaránt távol van Szegedtől, ugyanakkor jelentős szlovák és német kisebbség él a Dél-Alfölddel szomszédos román és jugoszláv területeken. A régi szegedi németység egy része kifejezetten ezekről a vidékekről települt a városba. De a betelepülés forrásvidékei esetükben is a Dél-Alföld, a szlovák etnikumé különösen Békés megye. Mindkét kisebbségben jelentős nyelvvesztés ment végbe. Bevándorlással nem gyarapodtak. A szlovák anyanyelvűek, illetve nemzetiségűek száma 51—30-ról 116—95-re, a németeké 133—69-ről 235—229-re növekedett 30 év alatt. Valójában a két etnikum között a különbség nem ilyen nagy. A németek tudatosabban hagyományörzőek, számon tartják német származásukat, míg a szlovákok ezt kevésbé hangoztatják, kevésbé vallják, de a hagyományokat nem kevésbé őrzik. A németek kedvezőbb helyzetében, a nyelv fennmaradásában inkább a nyelv iskolai oktatásának van nagy szerepe. Ugyanakkor 509 szegedi polgár beszélt szlovákul 1990-ben, pedig ezt iskolában nem tanítják. Tehát a szlovákok vagy félig szlovákok száma is több lehet a népszámlálás által kimutatottnál.

1973-ban alakult a főiskolán szlovák klub, ez fokozatosan városi klubbá, majd 1989-ben egyesületté alakult. A németek viszont csak 1987-ben kezdtek így szervezkedni. 1994-ben a szlovákoknak sikerült jelölteket állítani az önkormányzati választásokra, míg a németeknek ekkor nem, csak egy évvel később. A németek korösszetétele kedvezőbb: 65,6%-uk volt 40 évesnél fiatalabb, míg a szlovákoknak 35,7%-a. Ennek ellenére úgy látszik, hogy nincs több otthon németül beszélő család, németül beszélő gyerek, mint szlovák.

Érdekes, hogy a német közösségnek még nem sikerült integrálnia a hatvanas évektől az NDK-ban dolgozó, majd hazatért fiatalok házastársait, gyermekeit. Kisebbségi önkormányzatot is csak egy évvel később, 1995-ben választottak. A kisebbségi aktivitás a szlovákok körében erőteljesebb, szervezettebb. A szegedi szlovák közösség az anyaországon kívül elsősorban Jugoszlávia és Románia szlovák kisebbségeivel, ezeknek a tervezett Duna—Maros—Tisza eurorégió térségében működő szervezeteivel vette fel a kapcsolatot. A németek kapcsolatépítése inkább nyugat felé irányul.

Mindkét (60—80, illetőleg 80—100 fős) etnikai közösség az utóbbi harminc-negyven évben jött létre, kizárólag egyéni bevándorlás eredményeként. A lengyel közösségnek sincs semmiféle kapcsolata a valaha Magyarországon élt lengyelekkel. Többnyire magyarokkal kötött házasságok révén kerültek ide vagy maradtak itt, de nem kevés a tisztán lengyel és arab család sem. Sok közöttük a diplomás, de többségük nem a szakmájában dolgozik. Mind több a lengyel és arab vállalkozó.

Míg a lengyelek körében népszerű Magyarország, hangoztatják azt, hogy „jó lengyelnek lenni Magyarországon”, az arabok körében a helyzet nem ilyen egyértelmű, mert sokan kényszerből maradtak itt. Középiskolát vagy egyetemet végzett fiatalok végzés után különböző okok miatt nem utazhattak haza. Újabban a magas tandíjak miatt tanulmányaikat megszakítók is vannak közöttük. A hazatelepülés akadályai országonként más és más jellegűek, az évek múlásával azonban ezek jelentősége csökkent.

Az „anyaországgal” tartott kapcsolatok a lengyelek esetében már csak földrajzi okok miatt is erősebbek, és családi viszonyaik is eleve kiegyensúlyozottabbak voltak. Az arab fiatalokat jobban megviselték az anyaországhoz fűződő kapcsolatok esetenkénti politikai és egyéb zavarai, valamint a vallási okok miatt is idegenebb környezet, a családi kontroll hiánya. Míg a lengyelek többnyire a szerelmi, házassági kapcsolatok következményeként kerültek Szegedre, az araboknál a családalapításra csak sok év itt-tartózkodás után és sokkal nehezebben került sor, hiszen itt nemcsak nyelvi, hanem vallási és életmódbeli különbségeket is át kellett hidalni.

A létrejött vegyes házasságok azonban ismét sok hasonlóságot mutatnak, hiszen a katolicizmus és az iszlám egyaránt a többgyermekes családmódot támogatja. A második generáció sorsáért érzett felelősség mellett erőteljesen jelentkezett az anyanyelv átörökítésére való törekvés is. Korábban ez az etnikailag tiszta házasságokban sem volt természetes, újabban viszont az anyanyelv otthoni használata mindkét etnikumban már a vegyes házasságokban is általános törekvés, jelenség.

Az 1975-től működő szegedi lengyel klub 1992-től a Bem József Lengyel Kulturális Egyesület szegedi csoportjaként, de nem önálló jogi személyként folytatja tevékenységét. A budapesti lengyel iskola és a nagykövetség mellett működő Lengyel Kultúra nyújtotta lehetőségeket jól kihasználják.

Az araboknak sokáig nem hiányzott az önálló szervezet, mert az egyetemen tanuló arab diákok összejövetelei, rendezvényei pótolták ezt. Az évek múlásával azonban a szegedi arabok mintegy kiöregedtek a diáktársaságokból, és problémáik is merőben mások lettek. A diákok még jobbra országonként szervezkednek, szoros kapcsolatot tartva a nagykövetségekkel. A szegedi arabok számára azonban az országonkénti összetartozás egyre kevésbé határozza meg életüket, a magyar állampolgárként született második generáció szempontjából pedig már alig van jelentősége.

A diákoktól, az arab diákmozgalmaktól való teljes elkülönülés végeredményeként alakult meg 1997-ben a Magyarországi Arabok Csongrád Megyei Egyesülete. Az összefogás csak a szigorú politikai semlegesség talaján jöhetett létre, hiszen tagjai tizenegy országból származnak. Az egyesület célja kizárólag az arab anyanyelv és kultúra ápolása, az arab közösségnek a többségi társadalomba való integrálása. Az egyesület a vallást is magánügynek tekinti, vallási szempontból is semleges, mintegy demonstrálva ezzel a más vallásúak iránti toleranciát. Mindemellett tény, hogy a szegedi lengyelek és arabok nagy többsége egyaránt vallásos, noha ennek megnyilvánulási formái természetesen mások. A vallásos előírásokat szigorúan betartó mohamedánok gyermekei számára az egyesület gondoskodik megengedett ételeknek az oktatási intézményekbe történő szállításáról.

Vietnamiak és fucsieniek

A kilencvenes évek elején jelentek meg fucsieni kereskedők Szegeden. Szándékosan nem kinaikként említjük őket, hiszen jelenleg mintegy százan vannak a Taiwannal szemközti Fucsien

(Fujian) tartományból, és mindössze ketten-hárman Kína más részeiből. Külső hasonlóságuk a velük majdnem egy időben megjelent és jórészt szintén kereskedő vietnamiakkal olyan fokú, hogy nemcsak mi nem tudjuk megkülönböztetni őket, de ők maguk is csak akkor, ha megszólalnak. Egymás nyelvét ugyan nem értik, a két etnikum közötti teljes elkülönülésnek azonban nem ez, hanem alapvető társadalmi különbségek az okai.

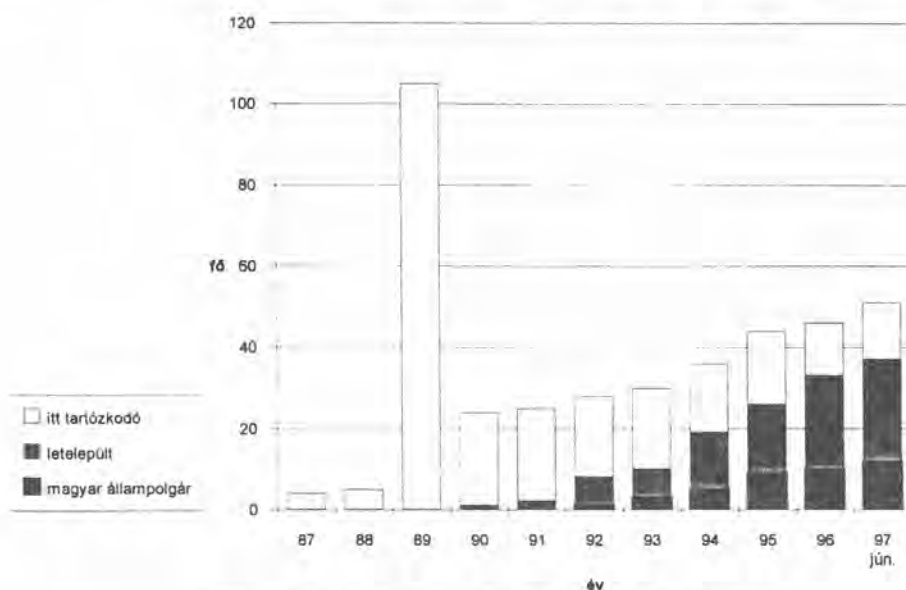
A fucsieniek az átmeneti itt-tartózkodás szándékával érkeztek, a magyar nyelvet csak az árusításhoz szükséges szinten sajátították el, magyarokkal nem házasodók, társadalmi kapcsolataikban befelé fordulók, nem integrálódtak a magyar társadalomba. Európai értelemben vett civil szervezetük nincs. Nem magyarországi, hanem most éppen Magyarországon tartózkodó kínaiak, idegenek.

Nem így a vietnamiak. 1989-ben a Textilművekben vietnami nők kezdték tanulni a szakmát. Amikor 1990-ben visszautaztatták őket, tizennégyen már férjnél voltak és itt maradtak. Ekkortájt korábban itt végzett vietnami szakemberek is visszatértek és letelepedtek a városban. Tudományos fokozatot szereztek vagy kutatóként dolgoztak. Hárman kandidátusok. A velük együtt vagy később bevándorló családtagokkal, rokonokkal és a tőlük függetlenül érkező egyéb bevándorlókkal együtt a szegedi vietnamiak száma 1997-ben túllépte az ötvenet. Az 1995-ben alakult országos egyesületüknek az első vidéki szervezete volt a szegedi, amely 1997-ben Magyarországi Vietnamiak Csongrád Megyei Egyesülete néven önállósult.

Többségük kereskedő, akiknek munkáját segítik a diplomás családtagok is. Életformájuk: hat nap árusítás, a hetedik nap árubeszerzés. Pihenőnap nincs. Mindenki ötven évesnél fiatalabb, mindenki tanul vagy (és) dolgozik. A családmódel a tiszta vietnami családoknál sem a vietnami sokgyermekes, hanem az európai. Az alacsonyabb képzettségűek esetében a családi, rokonsági kapcsolatok, a diplomások nyelv- és helyismerete, társadalmi kapcsolatai révén az egész vietnami közösség — a bürokratikus nehézségek ellenére — könnyen és gyorsan integrálódott a magyar társadalomba. Nem idegenek, hanem magyarországi vietnamiak. A közösség társadalmi helyzetét késéssel, de még így is viszonylag gyorsan követi jogi státuszuk változása. Az egyesület adatai alapján:

1. tábla A vietnami közösség tagjainak jogi státusza

év, dec. 31.	'87	'88	'89	'90	'91	'92	'93	'94	'95	'96	'97 jún.30.
itt-tartózkodó	4	5	105	23	23	20	20	17	18	13	14
letelepült	0	0	0	1	2	7	7	14	17	23	25
magyar állampolgár	0	0	0	0	0	1	3	5	9	10	12
összesen	4	5	105	24	25	28	30	36	44	46	51

1. ábra A vietnami közösség tagjainak jogi státusza

Bizonyos jelek szerint ez a folyamat talán majd a fucsieniek körében is kibontakozik, csak sokkal később, lassabban, nehezebben.

Oroszok és ukránok

A korábbi évtizedek során a Szovjetunióban tanuló vagy dolgozó magyarokkal kötött házasságok révén, de az utóbbi tíz évben már családosul is kerültek oroszok és ukránok Magyarországra. Közösséggé szerveződésük már akkor megkezdődött, amikor a hatóságok még nem bocsátották el őket állampolgári köteleikből, és Magyarországon is csak a szovjet párt vagy komszomol tagjai lehettek. Közel száz fős közösséggé szerveződésük jele volt 1984-ben a Szovjet és Magyar Kultúra Egyesületének megalakulása, amelyet a szovjet hatósági ellenőrzés lazulása tett lehetővé, és lényegében az orosz és ukrán etnikumok fedőszerveként működött.

Etnikai öntudatosodásuk folyamata azonban a rendszerváltáskor — ellentétben az összes többi kisebbségével — nem felgyorsult, hanem lelassult. A Szovjetunió széteséséig tartó szovjetellenes politikai kampány számos megnyilvánulása akadályozta szabad identitásvállalásukat. Szegeden ugyanakkor sokuk egzisztenciája valamilyen módon az orosz nyelv tudásához kötődött, ezt tanították vagy alkalmazták. Ezért az oktatási és gazdasági változások nyomán a családok anyagi helyzete is megrendült. Mindez az asszimilációs folyamatokat erősítette.

Az orosz—ukrán kétnyelvűek körében további probléma lett az orosz—ukrán szétválás, az új identitás keresése, amely még ma sem zárult le teljesen. A magyar jobboldal számára ekkor az ukránok lettek a „jók”, az oroszok továbbra is a „rosszak”. A sovinszta erők azonban az évtized közepére teljesen visszaszorultak, és az immár kettévált etnikumok szerveződése új erőre kapott. 1996-ban megalakult a Magyarországi Oroszok Csongrád Megyei Egyesülete és a Magyarországi Ukrán Kulturális Egyesület szegedi csoportja.

Görögök és örmények

E két etnikum színrelépése 1994-ben a kisebbségi önkormányzati választásokhoz kapcsolódik, mintegy demonstrálva azt, hogy 20 fős csoport etnikai közösséggé való szerveződése is lehet sikeres. Igaz, az örményeknek ekkor nem sikerült a jelöltállítás sem. A görögöknek ellenben sikerült, és 1995-ben nemcsak kisebbségi önkormányzatuk alakult meg, hanem a Magyarországi Görögök Kulturális Egyesületének Csongrád Megyei Szervezete is.

Az 1949—1950 körül Magyarországra került görögök az ötvenes évektől fokozatosan települtek be Szegedre is. Informális kapcsolatban álltak egymással, de az élénk kulturális tevékenységük csak a formális megszerveződésüket követően kezdődött. Semmi közük az egykor Szegeden is élt, már régen elmagyarosodott görögökhöz.

A szegedi örmények ellenben kivétel nélkül régi magyarországi örmények leszármazottai, akik egyénenként különböző időpontokban települtek Szegedre. Ez az etnikum már a nyelvvesztést követő állapotban van, az újabb örmény bevándorlók mindeddig elkerülték Szegedet. Etnikai mozgalmuk talán ezért is bontakozik ki nehezen. 1997-ben azonban ismételten próbálkoztak, s megalakult az Arménia Népe Örmény Kulturális Egyesület szegedi csoportjának előkészítő bizottsága.

Hogy az ilyen kis létszámú etnikumoknak a jelenlegi feltételek mellett mekkora esélyük van a megmaradásra, az külön vizsgálat tárgya lehet. Érdekes azonban, hogy a harmadik generáció otthoni nyelvhasználata általában erőteljesebb, mint a második generációé.

A kisebbségek népességszámának növekedése nyomán növekedni kezdett a nem magyar és nem cigány gyermekek száma is. Egy 1997. májusi pedagógusi becslés szerint ez a következőképpen alakul:

felső tagozatos tanuló:	36
alsó tagozatos tanuló:	48
óvodás:	81

Egy-egy etnikumhoz még mindig túl kevés gyerek tartozik ahhoz, hogy külön osztályba járjanak. Márpedig az anyanyelv családban történő átörökítése csak úgy lehet igazán sikeres, ha kisgyermekkorától kezdve biztosítják számukra az anyanyelvi gyermekközösséget is. Ennek rugalmas (a NAT bevezetéséig még a közoktatási rendszeren kívüli) formája a kiegészítő iskola (óvoda), amelynek félnapos, kiscsoportos foglalkozásai rendszerint a hétvégeken vannak. Szegeden 1993-ban a lengyelek szervezték meg az első ilyen csoportot. Példájuk nyomán később az oroszok, majd a vietnamiak és az arabok is csoportokat indítottak. Mára a szerbek, az ukránok és a szlovákok is megteremtették a csoportok indításához szükséges személyi feltételeket.

A gyermekszám növekedése nyomán 1998 szeptemberétől egy-egy óvodában magyar—szerb és magyar—arab kétnyelvű óvodai csoportok is indulnak, amelyekben a magyar nyelvű foglalkozásokon kívül szerb, illetve arab óvónő napi egy-két órás anyanyelvi foglalkozásokat tart. A felmerülő kiadásokat a szerb gyerekek után járó kiegészítő normatívából fedezik. A kisebbségi törvény hatálya alá nem tartozó arabok esetében ezt az arab egyesület vállalta. A szerbek következő lépésként iskolai csoport indítását kezdeményezik, és ilyen csoportalakítás lehetőségét keresik már a szlovákok is.

Figyelemre méltó az a törekvés, amellyel az anyanyelvi oktatás személyi feltételeit igyekeznek megteremteni. A legtöbb etnikum viszonylag kényelmes helyzetben van, hiszen Szegeden szerb, román, szlovák, német, orosz és ukrán tanárképzés folyik. Vietnami pedagógust azonban soha nem képeztek Magyarországon, ezért az egyesület szervezésében Vietnamból hívtak tanítót Szegedre, megküzdve a vietnami, majd a magyar bürokrácia hosszas ellenállásával. Hasonlóképpen került Szegedre egy Kairóban végzett és ott gyakorlatot szerzett óvónő is.

A többségi társadalom

A kisebbségi oktatásnak, kultúráknak Szegeden nincsenek élő hagyományai, hiszen a XVIII. századi előzményeknek nincs kontinuitása. Az akkor jelentős szerb, görög, zsidó, német, cigány és egyéb népesség már régen beolvadt a magyarságba. A hatvanas években a város lakosságának csaknem 100%-a magyarokból állott. A migrációs folyamatok következményeként azonban új etnikai közösségek formálódtak. Ezek ma földrajzilag nem elkülönülten, hanem a város egész területén szóróványban élnek, és jelentős részük vagy többségük etnikailag vegyes házasságban él, vagy ilyen házasságból származik.

Rendkívül figyelemreméltó jelenség, hogy még az ilyen, viszonylag kis népességszámú, szóróványban és jórészt vegyes házasságban élő, ráadásul úgyszólván hagyományok nélküli etnikai közösségekben is az asszimilációval ellentétes tendenciák kerekedtek felül. Egyre markánsabban mutatkoznak meg az etnikai identitás fenntartására irányuló tudatosság és szervezettség évtizedek óta tartó erősödésének eredményei.

Nem meglepő, hogy egy ilyen új jelenség lassan tudatosul a többségi társadalomban. Az új etnikai közösségek értetlenséggel, ellenérzésekkel, előítéletekkel, nem egyszer nacionalizmussal és rasszizmussal is szembekerülnek. Megjelenésük, színre lépésük konfliktusoktól sem mentes, különösen a kisebbségi önkormányzatokkal kapcsolatban. A többségi társadalom reagálása azonban alapvetően pozitív. Meghatározó az a meggyőződés, hogy a kétnyelvű, kettős identitású népesség gyarapodása a város jelentős értéke és érdeke, és természetesen érdeke a többségi társadalomnak is.

A pozitív attitűd megnyilvánulásai azok a civil szervezetek, amelyek a kisebbségek, a kisebbségi kultúrák támogatására alakultak meg a kilencvenes években.

Az elsősorban egyetemi körökre támaszkodó Szláv Kultúrák Baráti Köre a kulturális rendezvényeivel elsősorban a szerb, a szlovák, az orosz, a lengyel és az ukrán kisebbségek anyaországi kapcsolatait erősíti. A Pax Christi Interkulturális Egyesület a nemzetközi katolikus békemozgalom részeként az egyre riasztóbb idegengyűlölet ellen lép fel. Tevékenységi területe: a békére nevelés, az interkulturális nevelés, a különböző etnikumok békés, tiszteletteljes együttéléséhez való hozzájárulás. Oktatási programokat, óraterveket, szöveg- és játékgyűjteményeket állítanak össze pedagógusok számára, hogy azok segítséget kapjanak idegen kultúrák, az etnikai sokszínűség mint érték megismertetéséhez. A legfiatalabb a cigányság oktatásügye iránt elkötelezett pedagógusok, szociális munkások és népművelők által alapított Cigány Oktatási Egyesület, amelynek célja az, hogy a cigány etnikum iskoláztatási mutatói ne maradjanak el a népesség egészének iskoláztatási mutatóitól, s ezzel jöjjön létre a cigányság társadalomba történő integrálódásának alapfeltétele. E három egyesület ugyanolyan nehéz körülmények között tevékenykedik, mint az etnikai egyesületek. A vállalt feladathoz képest különösen a Cigány Oktatási Egyesület eszközei, lehetőségei szűkösek.

Végül megjegyezzük, hogy az egyes etnikumoknak a többségi társadalomba történő integrációja számos tényező függvénye. Ezek közül az időnek, a közösség megjelenése óta eltelt évek számának a jelentősége sokkal kisebb, mint azt általában feltételezik. Számos egyéb, kulturális tényező ennél sokkal fontosabb. A migráció, mint egyike a sok tényezőnek, bizonyos esetekben még dezintegrálódáshoz is vezethet, a folyamat visszafordulhat. Ezt tapasztaljuk a szegedi cigányság esetében. Más esetekben a migráció, a betelepülés, a bevándorlás csupán az etnikai identitást erősítő, a közösség integrációját nem veszélyeztető tényező, sőt, inkább az asszimilációs hatásokkal szembeni védelmet erősíti.